

Bediüzzaman Said Nursi'nin Eserlerinde Bilimin Dini Etkisi

Önsöz

Genel olarak Müslüman Türklerin çağdaş söylevlerine ve özellikle **Said Nursi'nin**

takipçilerine baktığımızda, bilimin ve özellikle doğa bilimlerinin, onların dini

söylevlerinde hatırı sayılır bir yeri olduğu açıkça görülür. Fakat gerek Türkiye içinde gerekse

dışında bu konuda yayımlanan sayısız kitaba ve makaleye daha dikkatli bakıldığında, bilimin

İslami inançtaki önemi ve dini irfanda bilimin yerinin ima edilmesi görüldüğünde bir şey

apaçık ortaya çıkar.

Onların bilime bakış açıları ve bilimin onlar için önemi oldukça farklıdır ve pozitivist

yaklaşım ile aynı değil. Bu tarz bir söylev, bilime dîni bir eşanlam katıyor. *Bilimsel çalışmalar*

bilim için olmamalı. Bilim bu şekilde anlaşıldığında, bilimsel çalışmalar dîni bir görev gibi

yapılır, örneğin Allah rızası için. Bilim insanı çevreleyen doğayı açıklar, yani dîni bir bakış

açısıyla; yaratılışı. Yaratılış hakkında bilgi edinmekle insanlar yaratıcı hakkında bilgi edinir,

bu da dîni bir yükümlülük olarak görülmektedir. Bu tarz bir bilim anlayışı, Bediüzzaman Said

Nursi tarafından şekillendirilmiş ve formülize edilmiştir ve günümüzün Türk toplumunda

dindar Müslümanların üzerinde çok büyük bir etkisi olmuştur. Bir sonraki konuda dindar

Müslümanların bilim üzerine çalışmalar yapması ve bunun bilimin toplumdaki rolü

hakkındaki tartışmanın bir parçası olmasının güçlü bir sebebi olan Said Nursi'nin bilim ve

doğa bilim anlayışı açıklanacaktır.

Nursi'nin düşüncelerinin tarihsel arka planı

Nursi'nin bu konudaki düşünceleri zaman ve yerden bağımsız olarak gelişmemiştir.

Fakat yaşadığı zamanla ve yaşamı sırasında Müslüman dünyasına meydan okuyan tarihi

değişimler ile yakın bağlantısı vardır. Bu değişimlerin en büyüğü Müslümanları materyalist

ve bilimsel dünya görüşü ile yöneten yasama sistemlerinin kurulmasıydı. Bu sebepten

dolayı Bediüzzaman Said Nursi'nin eserlerindeki bilim ve doğa bilimleri anlayışına dair

yapılacak bir inceleme öncelikle Said Nursi'nin düşüncelerini açıkça ifade ettiği zamanlarda

hakim olan farklı dünya görüşlerini mütalâ etmekle başlamalı. Osmanlı imparatorluğunun

son dönemlerine ve ilk cumhuriyetçi döneme baktığımızda üç temel pozisyon ortaya çıkıyor.

İlk ikisinin ortak yanı şu ki, ikisi de batının askeri, endüstriyel ve ekonomik alandaki

üstünlüğünü itiraf etmiş ve bu alanlardaki geri kalmışlıklarını kabullenmişlerdi. Batıda

görülen bu üstünlüğün asıl kaynağı bilimin temelini oluşturduğu teknoloji idi. İmparatorluk

güçlerine karşı özgürlüğün elde tutulması için gerekli görünen bilime değer kazandırılması

ve devletin, toplumun ve enstitülerin modernleştirilmesi için olan önemi, Osmanlı

imparatorluğunun ve sonrasında da Türkiye devletinin geleceği için büyük bir tartışma

konusu olmuştur.

Bahsetmek istediğim **ilk görüş** Jön Türkler ve Osmanlı imparatorluğunun bazı dinî

bürokratik kesimi tarafından savunulmuştur. Bunlar doğuyu güçlü ve gelişmiş bir devletin

temeli olarak görünen bütün bilimlerde çok ileri gelişme içerisinde olduğunu kabul etmiş,

çünkü askeri güçler ve kanunlar bunlardan faydalanıyordu. Milletın maddi refahı ve

Osmanlının batıya ve batının kredilerine olan bağılılığının sebebi olan ithalatı azaltmak için

endüstriyel gelişime ihtiyaç vardı. Sonuç Tanzimat döneminden beri sunulan batı

prensiplerinin kısmen benimsenmesi olarak görülüyordu. Dine bilim ve doğa bilimlerinde

nasıl bir rol verileceği sorusuna gelindiğinde, onlar bilim ve dinin ayrı iki konu olduğu

düşüncesini benimsediler. Bu yüzden de batının bilimsel yönden takip edilmesi, milletin

İslamî olarak sürdürülmesi gereken kültürel ve dîni yönelimlerine hiçbir etkisi olmamıştır.

Bu görüşler, orduda kumandan veya yüksek kademe sivil memur yetiştiren

mekteplerin kurulmasına sebebiyet vermiştir.*¹¹ Temelleri dîni yapı üzerine kurulan bir

devlete hizmet ettikleri halde batının pozitivist bilimlerine dayanan tamamen laik bir eğitim

almışlardı. Bu görüşün uygulanmasında da Japonya başarılı bir model olarak örnek

alınmıştı.*21

İkinci görüş ise Türkiye Cumhuriyetinin kurucuları olan radikal batılılaştırıcılar

tarafından kabul edilip desteklenmiştir. Onlar da Osmanlılı ataları gibi bilime dayalı olan

teknoloji eksikliğini batıya göre geri kalmışlığın ana sebebi olarak görmüş. Fakat onların

bilim ve din arasındaki ilişki hakkında farklı görüşlere sahiplerdi. Onlar dini ve bilimi özerk

değil, birbiri ile bağlantılı kabul ediyorlardı. Onlara göre din ve din tarafından Őekillendirilen

kavramsal kalıplar Osmanlı imparatorluğunun sosyal hayattaki geri kalmışlığının bir

sonucuydu ve bilimsel düşüncenin önündeki temel engel idi. Din ve ona bağlı birimler

toplum üzerinde etkili olduğu müddetçe, hurafelerin akıl üstünde hakim olacağını ve

toplumun gelişmesini imkansız kılacağını iddia ettiler.*³¹ Bilimi toplum ile bağlantılı olarak

gördüler, bu yüzden de batılılaşma sadece bilimler üzerinde değil, fakat kültürel ve günlük

yaşam dahil bütün sosyal alanlarda uygulanmalıydı. 1923 yılı ile başlayan yapısal reformlar

sırasında, dinin toplumun ve günlük yaşamın oluşumundaki etkisi şiddetli bir şekilde

azaltılmıştı. Devleti modernleştirmenin ve batının bilimsel düşünce şeklini modernizasyonun

temeli olarak sunmanın tek yolu, dîni otoriteyi kavramsal kalıpları şekillendirmekten yoksun

bırakmak için radikal bir şekilde dîni geçmiş ile bağlantıların kesilmesi idi. Dünya görüşüne

hakim olan yeni örnekler materyalizm ve pozitivism idi. Atatürk ile ilgili bir hikaye, belki

gerçek olmasa da o zamanın ruhunu yansıtıyor. Bir gün Atatürk bir tekkeyi ziyaret eder.

Tekkede bir lamba yanmaktadır. Atatürk, materyalizmin maneviyata üstünlüğünü

göstermek için, dervişlere dua ederek lambayı söndürmelerini ister. Dervişler duaya başlar,

fakat lamba sönmez. Sonunda Atatürk silahını çeker ve ateş ederek lambayı söndürür. Bu

gibi hikayeler bize hikayede geçen insanlar hakkında fazla bir bilgi vermese de, hikayeyi

anlatanların düşünce şeklini ve materyalist bilimlerin lehinde kullanılan din karşıtı iddialar

hakkında bize bir şeyler anlatmaktadır. Dinin eleştirilmesindeki temel iddia şudur, din bir

etki üretmez fakat bilim kesinlikle üretir.

Üçüncü görüş ise Atatürk devletin başına geçtiğinde dindar Müslümanlar tarafından

savunuldu. Bilim dahil, batı prensiplerinin uyarlanması milletin ahlak ve güç bakımından

düşüşünü durdurmadığı gibi arttırdığı iddia ettiler. Bu durumdan dini değil, dinin

yoksunluğunu sorumlu tuttular. Cumhuriyetçi reformları çok eleştirdiler ve bu değişiklerden

sadece olumsuz sonuçlar çıktığını gördüler. şu da belirtilmelidir ki, toplumda yeni kavramsal

kalıpların uyarlanması, İslamî bilginin toplumdaki değerini azalttı ve sosyal hayatı tehdit

ediyordu.¹⁴¹ Yeni cumhuriyetçi kesim anlayış düzeninin toplumu şekillendirmesinde bilim

lehinde ve din aleyhinde münakaşada bulunurken, onlar dinin tarafını tutup batı bilimini

reddettiler. Onlara göre batı bilimi din karşıtıydı, çünkü bu bilim batılılaştırıcılar tarafından

tanıtıldığı gibi materyalizm ve pozitivism üzerine kuruluydu. Bu da açıkça anlaşılacağı gibi

din karşıtı olarak algılanıyordu.¹⁵¹

Yeni bilimsel olgular ve dine karşı yeni meydan okumalar

Materyalizm ve pozitivistimin, bilimin İslamî toplumlarda oynadığı rol hakkındaki

tartışmada eskiden olduğu gibi şimdi de kayda değer bir önemi olduğundan, bunlardan

kısaca bahsedilmeli. Oxford İngilizce Sözlüğüne göre Materyalizm " (...) Madde, maddenin

hareketi ve değişimleri dışında hiçbir şeyin mevcut olmadığı fikridir;

bunun yanında daha sınırlı bir

deyişle, bilincin ve iradenin tamamen maddesel parçaların

işlevine bağılı olduğı görüşüdür."¹⁶¹

Bunun yanında Pozitivizm "sadece pozitif gerçekler ve de objektif bağlantılar ve onları

belirleyen kanunlar ile müşahede edilebilir olguları kabul edip, dîni ve metafizik düşünce

mertebelerine bağlı bütün sebepleri ve temel kaynakları araştırmayı terk eden, bunun

yanında; kolektif bir varlık olarak İnsanlığa tapan, bu felsefe üzerine kurulu dîni bir

sistemdir."¹⁷¹

O zamanlarda hakim bir olgu olan Darwinizm ile birlikte modern bilimin temeli olarak

görülen bu iki ilke, dindar Müslümanların bu bilimlere karşı tavır almasının sebebi idi, çünkü

bu ilkeler Tanrının yaratılıştaki etkisini ve yönetici olarak evrendeki bütün işlerdeki rolünü

inkar ediyordu. Dindar Müslümanların büyük bir kısmı için bilim taraftarı olmak dine karşı

olmak demektir. Bu, din ve bilim arasında çıkan tartışmada, Said Nursi tarafından

birleştirilen dördüncü bir görüşün tarihsel arka planıdır.

İlim ve din üzerine yapılan tartışmalara Said Nursi'nin katkısı

Bilimin pozitif yönleri

Dindar bir Müslüman olmasına rağmen Said Nursi, ne bahsedilen üçüncü tarz görüşü

savunuyordu, ne de ilk iki görüşü. Onu bilim ve dini bağdaştıran yeni bir görüşün kurucusu

olarak betimleyebiliriz. Onun birden fazla anlama gelebilen bir bilim anlayışı vardı.

Eserlerinde açıkça görülüyor ki Nursi ülkenin ve bütün Müslümanların geleceği için doğa

bilimlerinin önemini kavramış, fakat aynı zamanda bu bilimlerin islamî inanç için

doğurabileceği tehlikeleri de görmüştür. Eski Said, bilimin gelecekteki öneminin lehinde

şevkli bir tavır sergilerken, Yeni Said daha eleştirisel bir yaklaşım içindeydi. Fakat yine de

kendi taraftarları için doğa bilimleri eğitimini desteklemesinin önemini biliyordu. Bir

eserinde şöyle der:

"Elbette nev-i beşer âhir vakitte ulûm ve fûnuna dökülecektir, bütün

kuvvetini ilimden alacaktır. Hüküm ve kuvvet ise ilmin eline

gecektir."¹⁸¹

Osmanlı imparatorluğunu maddi ve manevi olarak sömüren imparatorluk güçlerine

karşı durmak için bilimi tek çıkar vasıta olarak görüyordu.

"Œimdi maksadımız, o silsile-i nurânîyi ihtizaza getirmekle, herkesi bir

Œevk ve hâhiŒ-i vicdaniye ile tarik-i terakkîde kâbe-i kemalâta sevk

etmektir. Zira, ilâ-yı kelimetullahın bu zamanda bir büyük sebebi,

maddeten terakki etmektir."¹⁹¹

Burada, Said Nursi'nin ve modernleşme taraftarlarının bilim anlayışı arasında

benzerlikler görüyoruz. Fakat Said Nursi'nin lisanında ve Risale-i Nur' da kullandığı

mecazlarda bile bilim ve teknolojiye her yerde rastlıyoruz. O telgraf, gramofon,

makineler...vb ile sıkça mukayeseler yaparak teknolojik gelişimin kendisi için önemini

gösteriyor.

Bilimin olumsuz yönleri

Said Nursi bilimin Müslüman dünyasının geleceği için önemi konusunda oldukça şevkli

olmasının yanı sıra, bilimin doğudaki gibi değerlendirilmesi hususunda oldukça güzide ve

eleştirel bir bakış açısına sahip. Öncelikle, onun görüşünde bilim ve felsefe asla dinin

yerini dolduramaz. En iyi ihtimalle dine ilave olabilirler.

"Yoksa, fen ve felsefe, san'at ve hikmet, o yolda beş para etmez. Onların

ışıkları kabrin kapısına kadardır."1101

Burada açıkça bilimin dine üstün olduğu ve bu bilimsel dünyada dine gerek olmadığı

görüşünü reddeder. Onun pozitif bilimlere karşı temel münakaşası, bu bilimler dine üstün

oldukları iddiasını taşımalarına rağmen Allah'ın temel sıfatlarını

taşıyamadıklarıdır. Bir örnek vermek gerekirse yaratıcı olamazlar. O bilim adamları Allah'ın

olmadığını ve bilimin her şeyi yapabileceğini düşünüyorlar. Nursi onlara karşı şu iddiada

bulunuyor:

"Cenâb-ı Haktan başka, bütün esbab ve ulûhiyetleri ehl-i dalâlet

tarafından dâvâ edilen âliheler içtimâ etse, bir sineği halk edemezler.

Yani, sineğin hilkati öyle bir mûcize-i Rabbâniyedir ve bir âyet-i

tekvîniyedir ki, bütün esbab toplansa, onun mislini yapamazlar, o âyet-i

Rabbâniyeye muâraza edemezler, taklidini yapamazlar."¹¹¹¹

Bu paragrafta Nursi, yaratıklar arasında en basit formda olduğu düşünölen sinek örneğini

ayrıntılı olarak işliyor. Fakat basit olduğu halde hiçbir insanoğlunun bir sineği yaratma gücü

yok. Ancak, sinek varolduğuna göre bir yaratıcısı olmalı. Nursi'ye göre bu, yaratıcının

varlığına kesin bir delil. Sinek örneği ve yaratılışındaki hikmetler Risale'lerin diğer yerlerinde

de görülebilir ve yaratıcıyı inkar edenlere veya insanoğlunun bu yaratıcı sıfatının yerini

doldurabileceğini düşünenlere karşı her zaman için kuvvetli bir delil teşkil eder.

Nursi bunu bir çeşit putçuluk (şirk) olarak kabul eder, çünkü bu tutum Yaratıcıyı inkar

edip, Yaratıcının sıfatları (**Halkiyet, Kayyumiyet**) ile başka şeyleri sıfatlandırıyor. Nursi' ye

göre Yaratıcıyı tanımayıp, sebepleri yaratan gücü doğa olarak bilmek şirktir. Nursi, pozitif

bilimlerdeki bu yanlış anlayışı şu şekilde tasvir eder:

"Değil tâbi' tabiat, belki matba'. Değil nakkaş, o belki bir nakıştır.

Değil fâil, o kabildir. Değil masdar, o mistardır. Değil nâzım, o nizamdır.

Değil kudret, o kanundur. İradî bir şeriattir, değil haric-i hakikattar."¹¹²¹

Nursi, Osmanlı İmparatorluğuna karşı açılmış bütün savaşlara, bütün yıkımı ve

vahşiliği ile 1. ve 2. Dünya savaşlarına tanık olmuş biri olarak, batının bilim anlayışını bu

savaşların, yıkımın, insanlık dışı halin ve adaletsiz dünyanın sorumlusu olarak addediyor.

Çünkü bu tarz bir bilim anlayışı Allah ile bağlantılı daha yüce bir amaca yönelik olmayıp,

sadece kendine ve kendi kudreti için hizmet ediyor. Bu tutumunu haklı göstermek için kendi

teorisini oluşturmuş durumda. Nursi der ki, batı felsefesi ve bilimi hayatı düzenleyici

kaynağı kuvvette bulur, fakat İslamiyet için bu kaynak hakikattir¹⁶. Bu, bilim ve felsefe

daha yüce bir ideale bağlı olmalı demektir. O, yaşamın bir savaş olduğunu söyleyen

Darwinizmin sosyal yorumuna şiddetle karşı çıkar. Onun bilim anlayışı ve anlatımı

günümüzün modern İslam söylevinde hatırı sayılır bir etki yapmıştır¹⁹. Ona göre bilim ve

felsefe İslami prensiplere uygun bir şekilde tatbik edilmediğinde tehlikeli bile olabilir. O,

bilimi batıdan ithal edildiği zaman bir tehlike olarak eleştirir. İslam ile birleştirildiğinde bilim

zararsızca öğrenilebilir ve tatbik edilebilir.

Said Nursi'nin batı biliminin olumlu ve olumsuz algılanması sentezi

Görüldüğü gibi Said Nursi, özellikle Yeni Said batı bilimine oldukça eleştirel yaklaşıyor,

fakat bunun yanında bu bilimleri gelecek için çok önemli buluyor. Bu bilimler onun için o

kadar önemli ki, Kastamonu'daki talebelerine öğretmenleri Allah'ın evrenin yaratıcısı

olduğuna dair konuşmalar bile bu bilimlerin tahsilini yapmaları gerektiğini öğütler. Bu da

gösterir ki o pozitif bilimlerin bir taraftarıdır.

Said Nursi'nin kendi tarafından yapılan son bir söz, bu konudaki konumunu

açıklayacaktır. Avrupa'da tatbik edilen bilime dair bir eleştiriden sonra şöyle der: "Yanlış

anlaşılmasın, Avrupa ikidir. Birisi, İsevîlik din-i hakikîsinden aldığı feyizle hayat-ı içtimaiye-i

beşeriyeye nâfi san'atları ve adalet ve hakkaniyete hizmet eden fünunları takip eden"

Avrupa. Bu demektir ki, Bediüzzaman insanlığın yararına hizmet eden ve gerçek

Hıristiyanlıktan ilham alan bir bilim türünü kabul ediyor, ki bu Avrupanın ilham kaynağı

İslam'dır. İkinci Avrupa ise "felsefe-i tabiiyenin zulmetiyle, medeniyetin seyyiâtını mehâsin

zannederek beşeri sefâhete ve dalâlete sevk eden bozulmuş¹¹³¹ özelliğindedir. Bu demek

oluyor ki ilâhi prensiplere oturtulmamış bir bilim anlayışının kötü etkileri vardır.

Onun eleştirileri, batılılar ve Türkiye'deki batılılaştırıcılar tarafından tatbik edilen

materyalizmci ve tabiiyyûncu bilim tarzına yöneliktir. Nursi pozitivist bilim anlayışının

varacağı yere dair akıllarda hiç şüphe bırakmaz ve ona göre bu tip bir bilim anlayışı

imansızlığa ve dalalete götürür. Fakat Nursi imansızlığa karşı çözümü mutasavvıflar gibi

sadece dine yönelmekte bulmaz. Batının bilimi ve uygarlığı, insanoğlu ve onun gücü

üzerinde yoğunlaştığı gibi, insanoğlunun gideceği yola oldukça önem veren mutasavvıflar

da toplumun gelişimine çok az ilgi gösteriyorlar. Nursi' ye göre tekkeler müridin nefsinin

kurtarmak için yeterli bir kurumdur, fakat başkalarının nefsinin kurtarmak için yeterli değildir.

Ona göre tekke başkalarına yakîn bir iman veremez, fakat bunun yanında mekteplerin

amacı da yerine getirebilir.

Kesin bir iman için bilim

Demek ki Nursi insanların iman etmelerini sağlamak için bir yol bulmaya çalışıyor, zira

ona göre klasik İslami eğitim bugünün şartlarında bunu sağlayamaz. O, imana kesinlik

kazandıran ve böylece dine hizmet eden, din ve bilimi birleştiren yeni bir tarz geliştiriyor.

Nursi' ye göre Kuran' dan açıkça anlaşılacağı üzere insan Yaratıcısını tanımak için

yaratılmıştır.

Zâriyat Suresi 56. Ayette şöyle geçer:

"Cinleri ve insanları ancak Bana iman ve ibadet etsinler diye

yarattım."

Nursi insanın dini uygulamalar haricinde Allah'a nasıl hizmet edebileceği konusunda

yeni bir fikir geliştiriyor. Nursi' nin bu ayeti tefsiri şoyledir:

"Bu âyet-i uzmânın sırrıyla, insanın bu dünyaya gönderilmesinin hikmeti ve

gayesi Hâlık-ı Kâinatı tanımak ve Ona iman edip ibadet etmektir. Ve o insanın vazife-

i fitratı ve fariza-i zimmeti, mârifetullah ve iman-ı billâhtır ve iz'an ve yakîn ile

vücudunu ve vahdetini tasdik etmektir."

"Evet, fitraten daimî bir hayat ve ebedî yaşamak isteyen ve hadsiz emelleri ve

nihayetsiz elemleri bulunan bîçare insana, elbette o hayat-ı ebediyenin üssü'l-esası

ve anahtarı olan iman-ı billâh ve mârifetullah ve vesilelerinden başka olan şeyler ve

*kemâlâtlar o insana nisbeten aşağıdır. Belki çoğunun kıymetleri yoktur."*¹¹⁴¹

Bu demektir ki marifetullah (Allah'ı tanımak) dini bir görevdir. Fakat marifetullah

görevi nasıl yerine getirilebilir? Daha önce bahsedildiği gibi Nursi marifetullahı edinmek için

Tasavvuf yolunu bütün Müslümanlar için çözüm olarak görmez. Nursi' ye göre Yüce Yaratıcı

hakkında bilgi edinmenin iki tür yolu var: **1. Kur'an-ı Kerim, 2. Kainat kitabı.**

Kesin imanın iki kaynağı Kur'an-ı Kerim

Nursi' ye göre Kuran insanlara peygamberlerin mucizelerini anlatarak ve tarihi olayları

önceden bilerek insanları ilim edinmeleri için özellikle teknolojik alanda teşvik eder. Nursi

bu görüşü ile ilgili birkaç Kuran ayetini örnek gösterir. Örneğin

"Onlar için bir delil de, insan neslini dolu gemilerde taşımamız ve

bunun gibi daha nice binekleri onlar için yaratmış olmamızdır."^{11_1}

ayet-i kerimesi tren yollarının önceden beyan edilmesidir. Bu, Kuran tiren yollarının

geliştirilmesine işaret etmiş demektir ve bu şekilde hikmetini gösterir. İşte bu yüzden bilim

Kuran'ın bir parçasıdır ve Kuran'ın hikmetlerinin görülmesi için ilim öğrenilmelidir.

"Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misâli, bir lâmba

yuvası gibidir ki, onda bir kandil vardır. Kandil de cam fânus

çindedir. Cam fânus ise, inci gibi parlayan bir yıldıza benzer ki,

ne doğuya, ne de batıya âit olmayan mübarek bir ağacın yakıtından

tutuşturulur. Onun yakıtı, kendisine ateş dokunmasa

bile ışık verecek kabiliyettedir. O nûr üstüne nûrdur..."¹¹⁶¹ ayet-i kerimesi ise

Nursi'ye göre elektriğin önceden bildirilmesidir.

"Rüzgarı da Süleyman'a boyun eğdirdik ki, sabahtan bir aylık, öğleden sonra

da bir aylık yol giderdi..."¹¹⁷¹

ayeti ise uçakların önceden bildirilmesidir. Kuran'daki bu gibi pasajlar ile Nursi

teknolojinin İslam ile uyumlu olmadığı görüşünün yanlış olduğunu, hatta teknolojinin

İslam'ın bir parçası olduğunu gösterir. Teknoloji batıya ait veya İslam karşıtı değildir.

Teknoloji İslam'ın ayrılmaz bir parçasıdır.

Bu sebepten dolayı Nursi zaman geçtikçe Kuran'ın gençleştiğini iddia eder. Bu da

Kuran zamanla daha anlaşılır bir hale geliyor demektir. Geçmiş olayların önceden

bildirilmesinin yanında, Kuran insanları, peygamberler ile verilen örnekleri takip ederek

bilimsel çalışmalar yapmaları için teşvik eder. Nursi şöyle der:

"Kur'ân-ı Hakîm, enbiyaları, insanın cemaatlerine terakkiyât-ı mâneviye

cihetinde birer pişdar ve imam gönderdiği gibi, yine insanların terakkiyât-ı maddiye

suretinde dahi, o enbiyanın herbirisinin eline bazı harikalar verip yine o insanlara

birer ustabaşı ve üstad etmiştir; onlara mutlak olarak ittibâa emrediyor. İşte,

enbiyaların mânevî kemâlâtını bahsetmekle insanları onlardan istifadeye teşvik

ettiği gibi, mucizatlarından bahis dahi, onların nazirelerine yetişmeye ve taklitlerini

yapmaya bir teşviki işmam ediyor. Hattâ denilebilir ki, mânevî kemâlât gibi, maddî

kemâlâtı ve harikaları dahi, en evvel mucize eli nev-i beşere hediye etmiştir."¹¹⁸¹

Bu paragraf ile Nursi, Hz.Musa'nın (a.s) insanları su bulmaya, Hz.İsa'nın (a.s) insanları

tedavi etmeyi, Hz.Süleyman'ın (a.s) endüstrinin temeli olan demiri işlemeyi, Hz.Nuh'un (a.s)

gemi inşa etmeyi, Hz.Yusuf'un (a.s) saat yapmayı teşvik ettiğini gösterir. Bu paragrafta

Nursi bu görüş ile ilgili bir çok örnek verir. Bütün bunlar bilimin bütün çeşitlerinden Kuran'da

bahsedildiğini ve peygamberlerin örneklerini takip ederek onlar gibi insanoğlunun da bilim

ile meşgul olması gerektiğini bildirir.

Kainat Kitabı

Kur'an'ın hikmetini tecrübe etmek ve peygamberleri takip etmek için ilim tahsil etmeyi

insanlara özendiren Kuran pasajlarının yanında, ikinci bir alanda da bilim, Yüce Yaratıcıya

kesin bir imanı sağlar. Bu, bilimin Nursi'nin deyiimiyle "Kainat Kitabını" okumada oynadığı

roldür. Nursi'ye göre bu kavramın kaynağı Kuran'dır ve bu kavramın izleri takip edildiğinde

diğer İslam düşünürlerin de bu kavramı kullandığı görülecektir. İslam ilahiyatının tarihine

bakıldığında bu konuyu en iyi bilenlerin, en çok tanınan temsilcisi İbni Arabi olan Vahdet-ül-

Vücûd taraftarları olduğu görülür. Fakat Nursi, İbni Arabi'yi ve öğretisini eleştirir. Nursi,

evrenin bütünüyle Allah'ın sıfatlarına ayna olması konusunda,İbni Arabi'den farklı sonuçlara

varır. Bu bakış açısına göre (gerek çıplak gözle, gerekse araçlar kullanarak) yerde ve gökte

görünen her şeyi kapsayacak şekilde evrenin gözlemlenmesi insanın imanına kesinlik

kazandırabilir, zira insanın gözlemledikleri de ilahi sıfatlardır. Nursi, Hz. Muhammed'in

inanmayanlara bir çok kez böyle mükemmel bir düzenin bir Rabbi olmadan var

olamayacağını göstermek için doğadaki bu düzeni gözlemlmelerini istediğini anlatır. Nursi,

Allah'ın sıfatlarının doğada görüldüğünden ve bu işaretleri görmezlikten gelen kafirlerin

tutumlarından bahseden Kuran'daki pasajlardan sıkça bahseder. Nursi'ye göre dünya,

Yaratıcı tarafından sergilenen eşsiz sanat eserleriyle dolu bir saraydır. Şöyle der:

tenvir edilmiş
"İşte o saray şu âlemdir ki, tavanı, tebessüm eden yıldızlarla

gökyüzüdür. Tabanı ise, şarktan garba gûnâgûn çiçeklerle süslendirilmiş

yeryüzüdür. O melik ise, ezel-
ebed sultanı olan bir Zât-ı Mukaddestir ki, yedi kat

semavat ve arzı ve içlerinde olan herşey, kendilerine mahsus lisanlarla o Zâtı takdis

edip tesbih ediyorlar. Hem öyle bir Melik-i Kadîr ki, semavat ve arzı altı günde

yaratarak, Arş-ı Rububiyetinde durup, gece ve gündüzü, siyah ve beyaz iki hat gibi

birbiri arkası sıra döndürüp kâinat sayfasında âyâtını yazan ve güneş, ay, yıldızlar

emrine musahhar, zîhaşmet ve zîkudret sahibidir."¹¹⁹¹

Demek ki bu kitabın sayfalarını çalışmak marifetullah görevini yerine getirmek için

önemli. Kastamonu'da geçen bir olay marifetullah yolunda Kainat Kitabını gözleme

kavramını ayrıntılı olarak incelemek için iyi bir örnek teşkil eder. Said Nursi

Kastamonu'ndayken bir gurup lise öğrencisi kendisine Yaratıcılarını sormak üzere ziyaretine

giderler, zira öğretmenleri onlara Allah hakkında bir şeyler söylememektedir. Nursi onlara

tahsil gördükleri bütün bilimlerin devamlı olarak Allah'ı tanıttığını söyler. Onlara

öğretmenleri değil, bilimin kendisini dinlemelerini öğütler. Bu, öğretmeni inançsız olsa bile

bilim Allah'ı tanıtır demektir.

Fakat bilim öğrenciye bu bilgiyi nasıl verir? Nursi gözlemlenen bir işin onu yapan

hakkında bilgi vereceğini iddia eder.

"Meselâ, nasıl ki mükemmel bir eczahane ki, her kavanozunda harika ve

hassas mizanlarla alınmış hayattar macunlar ve tiryaklar var; şüphesiz gayet

maharetli ve kimyager ve hakîm bir eczacıyı gösterir."

"Öyle de, küre-i arz eczahanesinde bulunan dört yüz bin çeşit nebatat ve

hayvanat kavanozlarındaki zîhayat macunlar ve tiryaklar cihetiyle bu çarşıdaki

eczahanedен ne derece ziyade mükemmel ve büyük olması nisbetinde,

okuduğunuz fenn-i tıb mikyasıyla, küre-i arz eczahane-i kübrasının eczacısı olan

*Hakîm-i Zülcelâli, hatta kör gözlere de gösterir, tanıttırır."*¹²⁰¹

Nursi bu görüşü daha bir çok örnek ile irdelemeye devam eder. Bu örneklerin biçimi

eczane örneği ile benzeşir. Bu dünyadaki mükemmel denge gözlemlendikçe, böyle

mükemmel bir düzeni yaratan Yaratıcının varlığı da açıkça görülür. Bu dünyada görünen her

şeyin Yüce Yaratıcısı Allah olduğundan, insan bilimsel bir formda bu dünya hakkında bilgi

edinmekle imanını kuvvetlendirebilir. İnanmayan biri bile bu açık işaretleri okuyarak iman

sahibi olabilir. İnsan tefekkür ederek İlâhi varlığı anlayabildiğinden burada hayvandan

farklılaşır. İnsanın imanı bu ilahi sıfatları gözlemleyerek kuvvetlenebilir, ki insan bu şekilde

meleklerden daha yüksek bir makam çıkarabilir. Nursi'ye marifetullah edinmek bir dîni

görev. Bu görevi yerine getirmek için insan dünyayı incelemeli:

"Hakîm-i Ezelî, inâyet-i sermediye ve hikmet-i ezeliyenin iktizasıyla,

şu dünyayı, tecrübeye mahal ve imtihana meydan ve Esmâ-i Hüsnâsına

ayna ve kalem-i kader ve kudretine sayfa olmak için yaratmış."

Bu durumda bilim imanı kuvvetlendirmek için bir araç konumuna gelir ve dîni sistem

dışında kalmaz, ancak onun bir parçasıdır.

Nursi'ye göre mikro ve makro kozmos Allah'ın ayetleridir. Allah'ın ayetlerini mikro

kozmosta gözlemlemek (ki bu Kainat Kitabını okumak demektir), Allah'ın ilâhi sıfatları olan

makro kozmos hakkında bilgi edinmeye yardımcı olur. Bu, bu sıfatların varlığı kanıtlanabilir

demektir. Risale'deki genel bir tema da gözlemlenebilen şeylerin düzenidir ki bu Ehad

sıfatına dayanır. Düzen ilâhi birliğin delili olduğundan, böyle bir düzen sayısız âmirler ile

mümkün olamaz.

- Dünya semâsı, bulutlarının ve gök gürültüsünün ve şimşeklerin ve yağmurların kelimeleriyle ve bütün bunlardaki faydaların işaretiyle,

-
- Yeryüzü, madenlerinin ve nebatlarının ve ağaçlarının ve hayvanatının kelimeleriyle ve

bütün bunlardaki intizamın delâletiyle,

- Nebat ve ağaçlar ise, yapraklar ve çiçekler ve meyveler kelimatıyla ve bütün bunların

muhtaç zevilhayata menfaatlarının tasrihatıyla,

- Çiçekler ve meyveler ise, tohumlarının ve kanatçıklarının ve çekirdeklerinin ve onlardaki

acaib-i san'atın kelimatıyla,

-

Çekirdekler ve tohumlar ise, bilmüşahede sümbüllerinin lisaniyla ve habbeciklerinin

kelimeleriyle,

Herbir nebat ise-tomurcuklarının inkişafı sırasında, müzeyyen çiçeklerinin ve

muntazam sümbüllerinin ağzıyla yavrularının tebessümü hengâmında gayet vazih ve zahir

bir surette görüldüğü gibi-ölçülü tohumlarının ve intizamlı habbeciklerinin kelimeleriyle,

şekillerinin ve o şekiller içindeki renklerinin ve o renkler içindeki tadlarının ve o tatmaklar

içindeki güzel kokularının ve o güzel kokulariçindeki nakışlarının ve o nakış içindeki

ziynetinin ve o ziynet içindeki boyasının ve o boya içindeki san'atın ve o san'at içindeki

tevzinin ve o tevzin içindeki tanzimin ve o tanzim içindeki mizanın ve o mizan içindeki

nizamın lisanıyla, Seni hamdinle tesbih ederler.¹²²¹

Sonuç

Sonuca varırken: Said Nursi'nin bilimin ve doğa bilimlerinin rolü üzerine

yazdıklarının incelemesi şunu gösterir ki, Nursi bilimin ve teknolojinin insanlığın geleceği

için önemini açıkça görmüştür. Onun bu görüşü Türkiye'deki bütün modernleşme yandaşları

tarafından paylaşılmaktadır. O bilimi dinden ayrı görmez, ancak aralarında bağlar olduğunu

görür. Bu sebeptendir ki, O pozitivist bilim anlayışının körü körüne takip edilmesini tehlikeli

bulur. Bu, İslam'a zarar vermek demektir. Nursi Müslümanlar ve bu zamanda varlıklarını

gördüğü gerçek Hıristiyanlar için bir bilim anlayışı geliştirir. Dindeki bilimsel çalışmaların

yerini gösterir ve İslam'ın bilime veya bilimin İslam'a karşı olduğu fikrine açıkça karşı çıkar.

İslamî bir bakış açısı ile imanın kuvvetlenmesi için, deliller sunarak inanmayanların iman

etmesini sağlamak ve insanlığın maddi refahını sağlamak için bilim öğrenimi görülmelidir.

Said Nursi'nin bilimi veya dini dışlamayan bu görüşü, bilime din içinde bir yer verdiği gibi,

dindar Müslümanlarından bilim öğrenimi görmelerine sebep olmuştur. Buna

Bourdieu'nun⁴² anlatımıyla "*Kültürel Başkent*" denebilir, ki bu onların Türkiye'de bilimsel ve

modern toplumun bir parçası olmalarını sağlamıştır. Onun bilim anlayışı, iman eden bir

insanı imanını kuvvetlendirmek için şart olmayan dini otoritelerden azat etmiştir. Sadece

inanan kişinin kendisi, ilmi ve çalışmaları ile kuvvetli bir imanı elde edebilir. Bu sebeptendir

ki Nursi din namına geleceğin bilimsel dünyasına olumlu bakar ve şöyle tamamlar:

"Biz Kur'ân şakirtleri olan Müslümanlar, burhana tâbi oluyoruz, akıl

ve fikir ve kalbimizle hakaik-i imaniyeye giriyoruz. Başka dinlerin bazı

efradları gibi ruhbanları taklit için burhanı bırakmıyoruz. Onun için akıl ve

ilim ve fen hükmettiği istikbalde, elbette burhanı aklîye istinat eden ve

bütün hükümlerini akla tespit ettiren Kur'ân hükmedecek."¹²³¹

Dipnotlar:

¹¹¹ Kocer, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul 1991, s. -43.

¹²¹ Mardin, Şerif,

Religion and Social Change

in Modern

Turkey, Albany

1989, s. 205.

¹³¹ Toprak, Binnaz,

Islamist Intelmlectuals: Revol Against Industry and Technologie, Leiden

1981, s.

338.

¹⁴¹ Ahmed, Feroz, *The Making of Modern Turkey*, London

1994,

s.

92.

¹⁵¹ Toprak, Binnaz, s. 237-257.

¹⁶¹ *Materialism*, *The Oxford English Dictionary*, Oxford, C. IX, s.

466.

171

Positivism, The Oxford English Dictionary, Oxford, C. XII, s.

169.

181

Risale-i

Nur Külliyyatı,

C.

1, s. 107.

191

Risale-i

Nur Külliyyatı,

C.2,

117 *Sebe Suresi, 12.*
1

s. 1922.

118 *Risale-i Nur Külliyyatı,*
1

C. s. 101-102.

119 *Risale-i Nur Külliyyatı,*
1

C. s. 45.

120 *Risale-i Nur Külliyyatı,* C. s. 954.
1

121 *Risale-i Nur Külliyyatı,* C. s. 239.
1

122 *Risale-i Nur Külliyyatı,* C. s. 747.
1

123 *Risale-i Nur Külliyyatı,* C. 2, s. 1963
1